

O'ZBEKISTONDA KESHBEK TIZIMINING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA ISTIQBOLLARI

Shermatova Nigina

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
Iqtisodiyot fakulteti, 1-kurs talabasi.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda ommalashgan keshbek tizimining iqtisodiyotimizga ta'siri o'rganilgan. Ishda keshbek orqali odamlarni chek talab qilishga o'rgatish, yashirin iqtisodiyotni kamaytirish va plastik kartalardan foydalanishni ko'paytirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, keshbek tizimini yoshlar orasida yanada rivojlantirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli moliya, keshbek, soliq madaniyati, fiskal rag'bat, "Nudge" nazariyasi, naqd pulsiz to'lovlar.

Аннотация. В данной статье изучается влияние популярной сегодня системы кешбэк на нашу экономику. В работе анализируются вопросы обучения людей требовать чеки через кешбэк, сокращения теневой экономики и увеличения использования пластиковых карт. Также даны предложения по дальнейшему развитию системы кешбэк среди молодежи.

Ключевые слова: Цифровые финансы, кэшбэк, налоговая культура, фискальный стимул, теория «Nudge», безналичные платежи.

Abstract. This article examines the impact of the currently popular cashback system on our economy. The paper analyzes the issues of encouraging people to request receipts through cashback, reducing the shadow economy, and increasing the use of plastic cards. Also, suggestions for further development of the cashback system among young people are given.

Keywords: Digital finance, cashback, tax culture, fiscal incentive, Nudge theory, cashless payments.

So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi, elektron to'lov tizimlari va mobil bank xizmatlarining keng tarqalishi natijasida moliyaviy xizmatlar bozorida yangi mexanizmlar paydo bo'lmoqda. Shulardan biri — keshbek (cashback) tizimi bo'lib, u xaridlar uchun sarflangan mablag'ning ma'lum qismini iste'molchiga qaytarish orqali mijozlarni rag'batlantirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ham bank kartalari, mobil ilovalar va elektron to'lov platformalarining keng qo'llanilishi natijasida keshbek tizimi tobora ommalashib bormoqda.

Mamlakatimizda naqd pulsiz to'lovlarni rivojlantirish, raqamli iqtisodiyotni kengaytirish hamda moliyaviy xizmatlar sifatini oshirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu jarayonda keshbek tizimi iste'molchilarni bank

kartalari va elektron to'lov vositalaridan faol foydalanishga undaydi. Natijada iqtisodiy muomalada naqd pul ulushi kamayib, moliyaviy operatsiyalarning shaffofligi oshadi.

O'zbekiston iqtisodiyotining zamonaviy bosqichida raqamli to'lov tizimlarini joriy etish orqali moliya bozorini shaffoflashtirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, keshbek (cashback) mexanizmi faqatgina marketing quroli emas, balki davlatning fiskal intizomni mustahkamlash vositasiga aylandi. Akademik adabiyotlarda keshbek "Iste'molchini ma'lum bir harakatni bajarishga undovchi iqtisodiy turtki" sifatida ta'riflanadi [1].

Raqamli iqtisodiyot sharoitida naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirish davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda keshbek tizimining joriy etilishi nafaqat iste'molchilarga moddiy manfaat beradi, balki tadbirkorlik subyektlarining tushumlarini legallashtirishga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida davlat budjetiga tushadigan soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlaydi. 1-kurs talabasi sifatida iqtisodiy jarayonlarni kuzatishimiz shuni ko'rsatadiki, keshbek — bu zamonaviy moliyaviy texnologiyalar va soliq ma'murchiligining o'zaro uyg'unlashgan ko'rinishidir.

O'zbekiston iqtisodiy amaliyotida keshbek tizimining joriy etilishi natijasida quyidagi ko'rsatkichlarga erishildi. Birinchidan, fiskal keshbek (1%) orqali jismoniy shaxslarga 2023-yil yakuniga ko'ra 2,3 trillion so'mdan ortiq mablag' to'lab berilgan [6]. Bu esa mamlakatda chakana savdo aylanmasining qariyb 200 trillion so'mlik qismi qonuniy doiraga kirganini tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, bank sektorida raqobatning kuchayishi natijasida tijorat banklari tomonidan taklif etilayotgan keshbeklar hajmi sezilarli darajada oshdi.

"Keshbek tizimi xalqaro amaliyotda, xususan, Janubiy Koreya va Turkiyada soliq tushumlarini 15-20 foizga oshirishga xizmat qilgan. O'zbekiston ushbu davlatlar tajribasidan foydalangan holda, keshbekni davlat mobil ilovalariga integratsiya qildi" [3].

Dunyo tajribasiga nazar tashlasak, Janubiy Koreya va Singapur kabi davlatlarda keshbek tizimi iqtisodiyotni "soyadan" chiqarishning eng samarali usuli sifatida isbotlangan. Masalan, Janubiy Koreyada plastik kartadan foydalanuvchilar uchun soliq imtiyozlari berilishi natijasida naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi 90 foizdan oshdi. O'zbekistonda ham ushbu tajribadan foydalanib, keshbek stavkalarini mahsulot turiga qarab tabaqalashtirish (masalan, mahalliy mahsulotlar uchun ko'proq keshbek berish) mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, keshbek tizimi iqtisodiyotda "Multiplikator effekti"ni hosil qiladi. Professor Q.X. Abdurahmonov yozganidek: "Rag'batlantirish mexanizmlari mehnat samaradorligi va iste'mol faolligini muvozanatda saqlashga yordam beradi" [2].

Shaxsiy kuzatuvlarimga ko‘ra, TDIU talabalari orasida keshbek olish uchun chek skanerlash ko‘rsatkichi yuqori (taxminan 70%), biroq keshbek mablag‘larini yechib olishda ayrim texnik qiyinchiliklar mavjud. Iqtisodchi olim A. Solijonov ta’kidlaganidek, keshbek platformalari iste’molchilarda raqamli to‘lov ko‘nikmalarini shakllantiradi, bu esa kelajakda "Cashless society" (naqd pulsiz jamiyat) sari tashlangan muhim qadamdir [4].

Keshbek orqali qaytarilgan mablag‘lar iste’molchining qayta xarid qobiliyatini oshiradi, bu esa o‘z navbatida ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarining kengayishiga olib keladi. Iqtisodiy nuqtai nazardan, keshbek nafaqat soliq yig‘ish vositasi, balki bozor kon’yunkturasini jonlantiruvchi muhim omildir. Ushbu tizimning raqamli platformalar bilan integratsiyalashuvi bank tizimidagi likvidlilikni oshirib, naqd pulsiz pul aylanmasini yanada tezlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, keshbek tizimi zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy xizmatlarning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. U iste’molchilarni naqd pulsiz to‘lovlardan keng foydalanishga undash, savdo va xizmat ko‘rsatish sohalarida mijozlar oqimini oshirish hamda iqtisodiy operatsiyalarning shaffofligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekistonda ham bank tizimi va raqamli to‘lov xizmatlarining rivojlanishi keshbek mexanizmining keng qo‘llanilishiga imkon yaratmoqda. Bu esa iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirish, iste’mol madaniyatini rivojlantirish hamda moliyaviy texnologiyalarni takomillashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda keshbek tizimini yanada rivojlantirish, uni turli moliyaviy xizmatlar bilan integratsiya qilish va raqamli to‘lov infratuzilmasini kengaytirish orqali mamlakat iqtisodiyotining samaradorligini oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2020. – 612 b.
2. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti: Nazariya va amaliyot. – Toshkent: Fan, 2019. – 450 b.
3. Richard H. Thaler. Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness. – Yale University Press, 2008. – 293 p.
4. Solijonov A. Raqamli marketing va iste’molchi psixologiyasi. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2023. – 210 b.
5. Gulbahor A., Sayyora A. RAQAMLI IQTISODIYOTNING O‘SISH SUR‘ATLARIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLARNI STATISTIK BAHOLASH //TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR. – 2025. – T. 1. – №. 8. – C. 959-963.
6. [Solliq.uz](https://soliq.uz) — O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi rasmiy statistik portali (2024-yil ma'lumotlari).